

Р І Ш Е Н Н Я

КОЛЕГІЇ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

“27” 05. 2021 р.

Протокол № 6/1-19

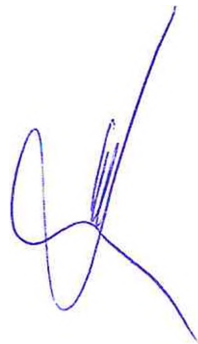
Про роботу освітнього омбудсмена в умовах пандемії, дотримання прав в освіті та захист інтересів учасників освітнього процесу

Заслухавши та обговоривши інформацію освітнього омбудсмена Горбачова С. «Про роботу освітнього омбудсмена в умовах пандемії, дотримання прав в освіті та захист інтересів учасників освітнього процесу»,

КОЛЕГІЯ УХВАЛЮЄ:

1. Доповідну записку та інформацію про роботу освітнього омбудсмена в умовах пандемії, дотримання прав в освіті та захист інтересів учасників освітнього процесу (далі – матеріали колегії) взяти до відома.
2. Структурним підрозділам Міністерства освіти і науки України, установам та організаціям, що належать до сфери управління МОН, рекомендувати матеріали колегії для врахування в роботі.

Голова колегії,
Міністр

Сергій ШКАРЛЕТ

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

«Про роботу освітнього омбудсмена в умовах пандемії, дотримання прав в освіті та захист інтересів учасників освітнього процесу»

Відповідно до статті 73 Закону України «Про освіту» та постанови Кабінету Міністрів України від 06.06.2018 р. № 491 «Деякі питання освітнього омбудсмена» освітній омбудсмен є посадовою особою, на яку Кабінетом Міністрів України покладено завдання із захисту прав в освіті. Одним із важливих напрямів роботи освітнього омбудсмена є сприяння реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення права на здобуття якісної й доступної освіти та забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту.

Права в освіті та їх реалізація охоплюють надзвичайно широке коло проблем і аспектів функціонування освіти як важливої складової суспільного життя в Україні. Наразі суспільству загалом і освітянській спільноті як його складовій виразно бракує узагальненого бачення того, якими саме правами наділені учасники освітнього процесу та як саме в Україні забезпечено дотримання цих прав. Аналіз звернень до освітнього омбудсмена, результатів численних досліджень галузі освіти, моніторингу відкритих джерел, статистичної інформації тощо свідчить, що без відповідного аналізу та комплексного уявлення про те, які саме права визначені й реалізуються різними учасниками освітнього процесу, неможливо планувати подальшу роботу з їх системного дотримання.

Тому з метою сприяння реалізації державної політики у сфері освіти та забезпечення прав учасників освітнього процесу освітнім омбудсменом підготовлено першу щорічну доповідь про дотримання прав в освіті та захист інтересів учасників освітнього процесу в умовах пандемії. Створення такої доповіді не передбачається нормами законодавства, що визначають правові підстави діяльності освітнього омбудсмена, і є ініціативою освітнього омбудсмена.

Головною метою доповіді є окреслення проблемного поля дотримання прав в освіті та пропонування деяких способів розв'язання цих проблем. Оскільки освіта є частиною суспільного життя, під час роботи над доповіддю враховувався вплив на сферу освіти дотичних до неї галузей: охорони здоров'я, економіки, науки тощо.

Першу доповідь освітнього омбудсмена не слід розглядати як всеохопну, оскільки коло прав і проблем в освіті надзвичайно широке й не може бути узагальнене в доволі стислому документі. У зв'язку з цим робота буде системно продовжуватися й надалі. Колегії МОН представлено лише огляд і деякі важливі тези доповіді, оскільки завершується технічне опрацювання її повного тексту, який буде оприлюднений до кінця червня.

Особливістю цієї річної доповіді є те, що огляд проблем у ній більшою мірою стосується освіти неповнолітніх, оскільки саме в цьому сегменті системи освіти освітнім омбудсменом спостерігається найбільша кількість проблемних моментів, які потребують прискіпливої уваги. Саме цей сегмент освіти зазнав найбільш сильного негативного впливу пандемії COVID-19.

Докладнішому висвітленню питань дотримання прав у професійній (професійно-технічній), передвищій, вищій освіті та освіті дорослих буде присвячено наступну річну доповідь.

Власне доповідь складається із трьох взаємопов'язаних розділів:

I. Інститут освітнього омбудсмена

У першому розділі доповіді «Інститут освітнього омбудсмена» надано докладний опис правових підстав, повноважень і напрямів діяльності Інституту освітнього омбудсмена, докладний звіт про фінансування Служби освітнього омбудсмена та статистику діяльності Служби, зокрема щодо роботи зі зверненнями та комунікаційної активності станом на 31 грудня 2020 року.

Так протягом 2020 року до Служби освітнього омбудсмена надійшло 3165 звернень (для порівняння: відповідно до інформації річного звіту Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, за цей же період Секретаріат Уповноваженого отримав 157 звернень, які пов'язані з питаннями захисту прав в освіті).

Службою освітнього омбудсмена було надано:

- рекомендацій закладам освіти — 572;
- рекомендацій органам управління — 386;
- повідомлень до правоохоронних органів — 14;
- звернень до органів державної влади — 289;
- консультацій із питань дотримання прав в освіті — 1956.

Загалом невелика кількість подань до правоохоронних органів пов'язана із прагненням освітнього омбудсмена сприяти учасникам освітнього процесу у вирішенні конфліктних ситуацій через консультації, порозуміння та знаходження компромісу всюди, де для цього є найменша можливість.

Найбільш часто до освітнього омбудсмена учасники освітнього процесу зверталися з таких питань (це, звісно, далеко не повний перелік):

- якість освіти, у т.ч. - дистанційної;
- умови та оплата праці педагогічних працівників;
- булінг, насильство, мобінг, конфлікти в закладах освіти;
- неналежні умови навчання та праці, безпечне освітнє середовище;
- фінансування освіти, формування та розподіл освітньої субвенції;
- оцінювання навчальних здобутків учнів та студентів; ЗНО/ДПА, вступ до закладів вищої освіти;
- фінансова автономія закладів освіти;
- протиправне вимагання коштів (побори) із батьків;
- протиправні дії керівників закладів освіти та органів управління;
- інклюзивна освіта.

Суттєвою складовою Служби освітнього омбудсмена є внесення пропозицій до проектів нормативних актів у галузі освіти. Освітній омбудсмен і працівники Служби освітнього омбудсмена в тісній співпраці з колегами Міністерства освіти і науки України, іншими центральними органами виконавчої влади, депутатами Верховної Ради, громадськими організаціями є членами багатьох робочих груп, які готують проекти нормативно-правових актів.

Зокрема, враховуючи пропозиції освітнього омбудсмена, Міністерство охорони здоров'я України відновило можливість батькам відвідувати заклади освіти з дотриманням заходів безпеки, оскільки попереднє рішення про повну заборону такого відвідування, на думку освітнього омбудсмена, обмежувало права батьків як учасників освітнього процесу.

Важливий напрям діяльності Служби — правопросвітництво та інформування громадськості про дотримання прав в освіті. На жаль, українське суспільство загалом і освітянська спільнота зокрема недостатньо обізнані щодо своїх прав (зокрема, щодо прав в освіті) і щодо законних методів захисту цих прав.

Саме тому на офіційних сторінках у соціальних мережах та сайті освітнього омбудсмена регулярно оприлюднюється велика кількість правопросвітницьких і роз'яснювальних матеріалів. Ці матеріали (загалом понад 200) надають важливу інформацію учасникам освітнього процесу та мають доволі широке коло читачів. Так, протягом 2020 року матеріали на офіційній сторінці освітнього омбудсмена мають природне (не оплачене) охоплення близько 8,5 млн переглядів, що є високим показником для сторінки без будь-якої реклами та штучного просування дописів.

Цю роботу виконує Служба освітнього омбудсмена, яка має чисельність 15 штатних одиниць та наступну структуру (у дужках - кількість працівників):

- **Адміністративний відділ (3)** - організаційне та фінансове забезпечення діяльності освітнього омбудсмена та Служби освітнього омбудсмена.
- **Юридичний відділ (5)** - розгляд та опрацювання звернень, підготовка рекомендацій та вимог щодо відновлення порушених прав в освіті, консультування учасників освітнього процесу, аналіз проектів та підготовка пропозицій до нормативно-правових актів, що стосуються сфери освіти.
- **Відділ медіа, інформаційних технологій та аналітики (4)** - підтримка та наповнення сайту, створення та супровід електронного середовища роботи Служби освітнього омбудсмена, підготовка публікацій та рекомендацій учасникам освітнього процесу, моніторинг проблемних питань дотримання прав в освіті, організація співпраці освітнього омбудсмена із органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.
- **Відділ психологічно-методичної підтримки (3)** - медіація учасників освітнього процесу, розроблення рекомендацій щодо інклюзивної освіти, протидії булінгу, надання консультацій, підготовка та забезпечення особистого прийому громадян освітнім омбудсменом.

Слід зазначити, що наразі вже відчутна виразна невідповідність обсягу та складності в опрацюванні звернень учасників освітнього процесу, що надходять до Служби: їхня кількість і складність вже перевищують можливості Служби. І ця кількість продовжує зростати, не в останню чергу через активну правопросвітницьку та інформаційну роботу, яку здійснює Служба освітнього омбудсмена: про нашу діяльність дізнається дедалі більше людей — і дедалі більше людей до нас звертаються.

Наразі великою проблемою є те, що Служба освітнього омбудсмена фактично не має свого приміщення. Це питання вирішується за сприяння МОН, але існує ризик призупинення діяльності Служби, оскільки неможливо всю роботу державної установи здійснювати в дистанційному форматі навіть за екстремальних умов пандемії.

II. Дотримання прав в освіті

Цей розділ є найбільшим і ключовим у доповіді. Він складається із трьох підрозділів, які стосуються різних груп учасників освітнього процесу та різних аспектів захисту прав в освіті, оскільки представляє проблемне поле реалізації прав здобувачів освіти, їхніх батьків і педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників.

Нижче перелічено основні — але, звісно, далеко не всі — аспекти дотримання прав в освіті для різних категорій учасників освітнього процесу.

Докладне висвітлення цих та інших питань буде надано в повному тексті річної доповіді.

Дотримання прав здобувачів освіти та їхніх батьків

Цей підрозділ містить інформацію щодо важливих напрямів дотримання прав в освіті:

- фінансування системи освіти;
- право на безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання й праці;
- право на доступ до якісних освітніх послуг: створення та розвиток освітньої мережі, інклюзивна освіта, запобігання дискримінації;
- право на справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання;
- автономія закладу освіти та право на громадське самоврядування в освіті.

Змістовно в цих підрозділах аналізується стан справ щодо низки взаємопов'язаних питань:

- реалізація реформи Нової української школи;
- запобігання та протидія булінгу;
- нерівність доступу до освіти, інклюзивна освіта;
- оцінювання навчальних здобутків учнів, зокрема під час дистанційного навчання;
- порушення права на безпечне освітнє середовище;
- якість організації освітнього процесу, у т.ч. - у дистанційному форматі;
- умови організації освітнього процесу, якість харчування, перенавантаження дітей, неналежний стан приміщень закладів освіти;
- побори з батьків, несвоєчасне та неповне інформування батьків про діяльність закладу освіти;
- недостатнє врахування інтересів батьків під час реорганізації освітньої мережі в територіальних громадах тощо.

Дотримання прав педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників

Цей підрозділ містить інформацію щодо важливих напрямів дотримання прав педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників:

- умови та оплата праці;
- академічна свобода;
- атестація та сертифікація педагогічних працівників;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- присвоєння наукових ступенів і звань;
- доступна та якісна навчально-методична література;
- права та обов'язки керівників закладів освіти.

Зокрема, у цих підрозділах аналізується стан справ щодо низки взаємопов'язаних питань:

- Умови та оплата праці:
 - насамперед умови укладання та виконання умов контрактів, педагогічне навантаження;
 - надбавки й доплати, зокрема за результатами атестації та сертифікації;
 - примус до проходження обов'язкових медичних оглядів за рахунок вчителя;
 - невчасна виплата лікарняних, невидання наказів про дистанційну форму навчання в умовах пандемії.
- Академічна свобода:
 - свобода викладання;
 - вільний вибір форм, методів і засобів навчання, зокрема підручників;
 - вільний вибір форм підвищення кваліфікації;
 - академічна доброчесність.
- Незаконні вимоги з боку керівників закладів і органів управління освітою:
 - примус до політичної агітації в закладах освіти;
 - примусове відправлення у відпустку без збереження заробітної плати тощо.

Інші питання прав в освіті

У цьому підрозділі розглянуто окремі питання дотримання прав в освіті, зокрема:

- права та обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування;
- невтручання в діяльність закладів освіти політичних, релігійних, громадських та інших організацій;
- прозорість і інформаційна відкритість закладів освіти;
- приватна освіта.

ІІІ. Освіта в умовах пандемії

Третій розділ доповіді «Освіта в умовах пандемії» аналізує становище української освіти в умовах пандемії, оскільки найголовнішим правом в освіті, як і в будь-якій сфері, є саме право на життя та здоров'я.

У цьому розділі доповіді, зокрема, здійснено огляд формування нормативної бази в умовах пандемії, проаналізовано проблеми створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти в умовах COVID-19 та проблеми організації навчання з використанням технологій дистанційного навчання.

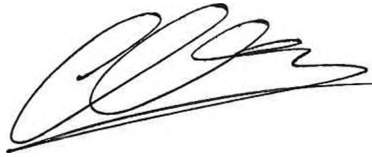
У розділі представлено результати дослідження «Освітній процес в умовах пандемії», під час якого було проведено фокус-групове інтерв'ювання вчителів,

керівників, медичних працівників закладів освіти та батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Інформація, яка наведена в річній доповіді освітнього омбудсмена, висновки та пропозиції допоможуть формувати новітню освітню модель, планувати довготривалу, послідовну державну освітню політику, звертаючи особливу увагу та окремі підходи до критичних і проблемних сфер.

Річну доповідь освітнього омбудсмена «Освіта в умовах пандемії» підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Освітній омбудсмен

Сергій ГОРБАЧОВ